

STIČIŠČA JEZIKOVNE PRAGMATIKE IN FRAZELOGIJE

Nataša Jakop

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana

UDK 81'373.7:81'33

Sodobne smernice v frazeologiji in jezikovni pragmatiki so naklonjene interdisciplinarnemu proučevanju odprtih vprašanj. Vplivom jezikovne pragmatike na frazeologijo lahko sledimo od 80. let prejšnjega stoletja dalje. Iz primarnih ugotovitev, da so nekatere skupine frazeoloških enot opisljive le s pragmatičnimi kategorijami, se je razvila ideja o pragmatičnem opisu frazeologije, ki iz dejanskih kontekstov rabe zajame celovit funkcijski potencial različnih tipov frazeoloških enot.

jezikovna pragmatika, frazeologija, interdisciplinarnost, pragmatična frazeologija, pragmatični pomen

Contemporary trends in phraseology and linguistic pragmatics promote and sustain interdisciplinary discussions of open questions. The influences of linguistic pragmatics on phraseology can be traced back to the 1980's. According to primary findings that some groups of phraseological units can be described only in terms of pragmatic categories, a pragmatic approach to the description of phraseology has evolved, covering the complete functional potential of different types of phraseological units as used in real contexts.

linguistic pragmatics, phraseology, interdisciplinarity, pragmatic idioms, pragmatic meaning

Mesto jezikovne pragmatike in frazeologije v slovenistiki

Jezikovna pragmatika in frazeologija sta mladi jezikoslovni disciplini, ki zadnjih 30 let nenehno spodbujata in povečujeta zanimanje jezikoslovcev ter širita svoje raziskovalno področje (Marmaridou 2000: 1; Cowie 1998: 1). V slovenskem znanstvenoraziskovalnem prostoru sta v 80. in 90. letih in od takrat dalje ponujata svoja spoznanja v diplomskih, magistrskih in doktorskih delih, znanstvenih monografijah, znanstvenih in strokovnih člankih ter drugih prispevkih in raziskavah. Po podatkih iz Cobissa (<http://www.cobiss.si/>) je bilo v obdobju od 1980 do 2010 v slovenskem jeziku objavljenih

115 enot s področja jezikovne pragmatike (npr. dela O. Kunst Gnamuš, I. Ž. Žagarja, M. Križaj Ortar, S. Hudej, M. Schlamberger Brezar, M. Grgič, D. Verdonik, P. Pivec, M. Krajnc Ivič, M. Nidorfer Šiškovič) in 865 enot¹ s področja frazeologije (npr. dela E. Kržišnik, J. Kebra, J. Rojsa, M. Vrbinc, I. Stramljič Breznik, V. Jesenšek, P. Gantar, N. Jakop, E. Bernjak, N. Domadenik, M. Jemec Tomazin, K. Marc Bratina). Stične točke pragmatike in frazeologije ter njuna skupna raziskovalna perspektiva so pri nas malokje eksplicirane. Izpostavimo lahko prvi poskus klasifikacije pragmatičnih frazemov ob upoštevanju osnovnih pragmatičnih kategorij (Stramljič Breznik 2000/01), vedno znova aktualno razpravljanje o pomenskih in

¹ Naj opozorimo, da so v tem številu zajete vse enote, tudi kratki prispevki v radijskih oddajah, ki v glavnem razlagajo izvor posameznih frazemov (141 enot), večjezični priročniki oz. slovarji, ki med drugim vključujejo tudi slovensko gradivo (98 enot), ter pri osnovno- ali srednješolskih projektih nastale raziskovalne naloge (15).

pragmatičnih opisih v slovarjih oz. o določanju meje med pomenskostjo frazeološke enote in njeno pragmatiko ter s tem njenih semantičnih in pragmatičnih lastnosti v slovarskem opisu (Kržišnik 2004, 2007), definiranje slovničnih in pomenskih lastnosti slovenskih pragmatičnih frazemov (Jakop 2006), ugotavljanje posebnosti leksikografske obravnave pragmatičnih frazemov (Jakop 2007) ter primerjavo strukturnih, pomenskih, stilističnih in pragmatičnih lastnosti dveh tipov pragmatičnih frazemov (Stramljič Breznik 2007).

Vpogled v objavljene prvostopenjske univerzitetne slovenistične študijske programe pokaže zadovoljivo umeščenost pragmatičnih in frazeoloških tem v edukacijski proces.² Oddelki za slovenistiko vseh fakultet ponujajo tako pragmatiko kot frazeologijo med obveznimi ali izbirnimi predmeti; v zvezi s frazeologijo je izjema koprška slovenistika (Oddelek za slovenistiko Fakultete za humanistične študije Koper), ki teh tem ne vključuje v študijski program. Vprašanja o tem, ali, kako in koliko se študentom predava o sovplivanju frazeologije in pragmatike, puščamo odprta, sodeč po navedeni literaturi v predmetnikih, se o njunih stičiščih govori bolj malo.

Sodobna izhodišča jezikovne pragmatike in frazeologije

Jezikovna pragmatika je ena redkih jezikoslovnih disciplin, ki si že več kot 40 let prizadeva izboriti in opredeliti svoj raziskovalni

predmet in s tem dokazati, da je njeno mesto v jezikoslovju upravičeno in potrebno.³ Vendar se sodobna jezikovna pragmatika ne bori več toliko za poseben položaj v jezikoslovju; njeni cilji so prerasli obravnavanje le tistih »obrobni« pomenskih vidikov jezikovnih prvin, ki jih semantika in slovnica ali nista uspeli ali nista želeli pojasnjevati, npr. deiktične jezikovne prvine, performativne glagole, pogovorne strukture, presupozicije in nekatere druge jezikovne pojave. Jezikovni pragmatiki se vračajo k izhodiščni Morrisovi⁴ ideji o pragmatičnem razmerju v jeziku, tj. razmerju med jezikovnim znakom in uporabnikom oz. interpretom jezikovnega znaka, in proučujejo rabo jezikovnih sredstev na vseh jezikovnosistemskih ravnanah, od rabe fonemov do stavčnih, nadstavčnih jezikovnih struktur in besedil. Ob tem poudarjajo funkcionalno povezanost jezika s kognitivnimi, socialnimi in kulturnimi elementi človeškega delovanja (Verschuereen 2000; Krajnc Ivič 2010: 124). Sodobna pragmatika je zato nujno interdisciplinarna in jezikoslovju pridružuje spoznanja drugih humanističnih in družbenih ved (Verschuereen 2000: 20–22; Verdonik 2003: 10; Cap, Nijakowska 2007: x).

Predmet raziskovanja v frazeologiji je v nasprotju z jezikovno pragmatiko jasneje določen, ker je jezikovnosistemski; veda proučuje v govornem dejanju vnaprej pripravljene in ustaljene večbesedne jezikovne enote v najširšem smislu (Burger 1998: 11). Potem ko so v frazeologiji v zadnjih tridesetih letih tudi zaradi razvoja obsežnih elektronskih besedilnih zbirk in metod korpusnega

² Viri (pridobljeno 30. 3. 2011): <http://www.fhs.upr.si/sl/studenti/studij/studij-1-stopnja/slovenistika/predmetnik/> (Oddelek za slovenistiko na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani), <http://www.ff.uni-lj.si/fakulteta/Studij/BolonjskiProgrami/PrvaStopnja/> (Oddelek za slovenistiko na Fakulteti za humanistične študije Koper), <http://www.ff.uni-mb.si/dotAsset/11384.pdf> (Oddelek za slovanske jezike in književnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru), <http://www.ung.si/si/studijski-programi/101832/> (Slovenistika na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici).

³ Vprašanje o definiciji jezikovne pragmatike in omejitvah pragmatičnega področja je še vedno diskutabilno (Levinson 1983: 5–35; Verschueren 2000: 379–385; Cap, Nijakowska 2007: x).

⁴ Kot je znano, se Charles William Morris šteje za začetnika pragmatike, potem ko je leta 1938 v *Foundations of the Theory of Signs. Foundations of the Unity of Science: Towards an International Encyclopedia of Unified Science* utemeljil in opredelil tri semiotična razmerja v jeziku, tj. semantično, sintaktično in pragmatično razmerje (Verschuereen 2000: 368).

jezikoslovja začeli eksplicitneje razlagati t. i. kolokacije na eni strani in bolj ali manj ustaljene stavčne in povedne jezikovne strukture na drugi, se je zgodil temeljni premik od ozke, strogo strukturalistične naravnosti v smer širšega koncepta frazeologije, ki upošteva tudi kognitivne, pragmatične, sociolingvistične, psiholingvistične, besedilne in druge vidike, s tem pa povečuje zanimanje raziskovalcev za to področje (Burger, Dobrovol'skij, Kühn, Norrick 2007a: v–xii; Cowie 1998: 1–20).

Vplivi pragmatičnih spoznanj na frazeologijo

Do 80. let prejšnjega stoletja je izpričanih malo stikov med frazeologijo in pragmatiko, zlasti pragmatika doslej ni kazala veliko zanimanja ne za frazeološko gradivo ne za frazeološka spoznanja (Filatkina 2007: 134, 152). Pojma »pragmatika« in »pragmatično« sta bila tudi v frazeološki literaturi sprva redkost (Kühn 1987: 121). Od osemdesetih let dalje, ko so frazeologi zlasti pod vplivom t. i. pragmatičnega obrata v jeziku (Coulmas 1981: 3–4; Kühn 1994: 415) začeli opozarjati na pomanjkanje raziskav frazeoloških enot s pragmatičnega vidika, pa so se začele intenzivneje proučevati raba in funkcije frazeoloških enot v besedilu, s čimer se je pragmatika začela vključevati v vsa področja frazeoloških raziskav (Filatkina 2007: 142).

Prvo in še vedno najočitnejše stičišče pragmatike in frazeologije predstavlja skupina frazemov, na katero je leta 1973 opozoril Burger in jo poimenoval »pragmatični idiomi«. ⁵ Pri tem je zanimivo, da je sprva dvomil o njihovih frazeoloških lastnostih, kasneje pa ugotovil, da jih je mogoče ustrezno opisati,

vendar le ob upoštevanju nekaterih temeljnih pragmatičnih izhodišč, zlasti spoznanj teorije govornih dejanj (Kühn 1987: 121; Lüger 2007: 449). Nespregledljivo pri pragmatičnih frazemih je dejstvo, da gre za celovita sporočila, ki so v ustaljeni obliki shranjena v mentalnem leksikonu večine govorcev jezikovnega kolektiva. Govorci z njimi izražajo čustva, poudarjajo svoja stališča, vsebino sporočila, vzpostavljajo razmerje z naslovnikom ter modificirajo ali strukturirajo besedilo (Jakop 2006: 165–168). Njihova raba je pogojena s točno določenimi okoliščinami sporazumevanja, npr. pri pozdravih (*dobro jutro*), izrekanju voščil (*dober tek*), zahvale (*hvala lepa*), sožalja (*moje sožalje*) ipd., ali pa se z njimi opravljajo različne metajezikovne funkcije v diskurzu, npr. *hočem reči, če se vrnem, na kratko, kolikor vem, po mojem mnenju* ipd. To heterogeno skupino frazeoloških enot povezuje le t. i. »pragmatična stalnost« (Burger 1998: 29–31).

Korak dalje je v začetku osemdesetih let napravil Coulmas (1981), s tem ko je empirično potrdil funkcijsko raznovrstnost ne le rutinskih formul (nem. Routineformeln), temveč tudi drugih ustaljenih stavčnih oz. besedilnih enot, kot so pregovori (nem. Sprichwörter), reki (nem. Redewendungen) in vsebinsko izpraznjene ustaljene povedi (nem. Gemeinplätze).⁶ S tem so se jezikovni pragmatiki vrata v frazeologijo na široko odprla (Lüger 2007: 450). Opazovanje rabe frazemov v besedilih je pripeljalo do spoznanja, da ima posamezni frazem lahko različne pragmatične funkcije, zato sodobne tipologije frazeologije upoštevajo funkcijo frazemov v besedilu kot primarno merilo razvrstitve (Filatkina 2007: 143–144; Jakop

⁵ Poimenovanje za to skupino frazeoloških enot v literaturi ni enotno; bolj ali manj sinonimno se uporabljajo še izrazi kot »Routineformel«, »kommunikative Formel«, »kommunikativer Phraseologismus«, »pragmatischer Phraseologismus«, »pragmatischer Phrasem«, »Konversationsformel«, »Gesprächsformel«, »pragmatische Stereotype«, »pragmatische Prägung«; »routine formulae«, »speech formulae« ipd. (Burger, Dobrovol'skij, Kühn, Norrick 2007b: 5, 8). V slovenščini se poleg izraza pragmatični frazemi uporabljajo tudi naslednja poimenovanja: komunikacijski frazemi, sporočanjki frazemi, medmetni frazemi in členkovni frazemi (Stramljč Breznik 2007: 198).

⁶ O zadregi glede prevajanja izrazov *Routineformeln* in *Gemeinplätze*, prim. N. Jakop (2006: 16, 22).

2006: 26–27). Če so frazeologi sprva proučevali rabo frazemov zgolj v literarnih besedilih in besedilih pisnega prenosnika, se je spekter zanimanja ob prisotnosti elektronskih besedilnih zbirk razširil še na vse druge tipe neumetnostnih besedil ter v najnovejšem času na besedila govornega diskurza (Altenberg 1998), s čimer se frazeologija jezika začenja kazati v vsej svoji razsežnosti. Iz danih kontekstov rabe je namreč mogoče razkriti celovit funkcijski potencial posameznih frazemov.

Pomemben vpliv na frazeologijo je imelo Austinovo spoznanje, da z jezikom oz. izrekanjem povedi opravljamo govorna dejanja,⁷ iz katerega je vzniknila ideja o zajetju pragmatične vsebine frazemov, ne le pragmatičnih, v leksikografski oz. frazeografski opis, pri katerem frazeologi iščejo odgovor na vprašanje, katera dejanja je govorec opravil, s tem ko je uporabil frazem (Kühn 1987, 1989).

In nenazadnje je jezikovna pragmatika pomembno vplivala na kontrastivne raziskave, v katerih so frazeologi kmalu ugotovili, da je pri iskanju frazeoloških ustreznikov poleg semantične in skladenjske ekvivalence treba upoštevati še t. i. »funkcionalno ekvivalenco« (Hessky 1987, cit. po Filatkina 2007: 149).

Vizija sodelovanja med vedama

V pragmatični opis frazeologije je vsekakor zajetih več med seboj bolj ali manj prepletenih vidikov, od opredelitve formalnih lastnosti posameznih skupin frazemov in poskusa njihove klasifikacije, raziskovanja pragmatičnih funkcij frazemov in njihove vplivanjske vloge, proučevanja rabe frazemov v različnih besedilnih tipih, vključno z njihovimi omejitvami, raziskovanja vloge frazeologije pri oblikovanju družbene identitete do aplikacije vseh teh spoznanj na

sodobno leksikografsko kodifikacijo frazemov (Filatkina 2007: 142–152). Možnosti za raziskovalno sodelovanje so odprte, ob tem pa se v sodobni frazeologiji, po mnenju Filatkine (2007: 132), zdi smiselno upoštevati širše, verschuernovsko pojmovanje pragmatike, ki zagovarja splošen funkcionalni pogled na katerikoli vidik jezika, tj. kot razumevanje jezika, ki upošteva vso kompleksnost njegovega kognitivnega, socialnega in kulturnega delovanja in je osredotočeno na delovanje jezika v dejanskih kontekstih rabe (Verschueren 2000: 27).

V prihodnosti lahko pričakujemo večje zanimanje pragmatike za frazeologijo, zlasti za bolj ali manj sistematizirano frazeološko gradivo. O tem priča prispevek v eni od zadnjih številčk ugledne pragmatične revije, *Journal of pragmatics*, kjer Culpeper (2010) predlaga dve metodi za identifikacijo konvencionaliziranih obrazcev za izražanje nevljudnosti v angleščini in ena od njih je naslonitev na preliminarni seznam takih obrazcev. Ena prvih nalog ob tem bo rešiti terminološka vprašanja in pojasniti izrazno heterogenost. Izrazi kot »discourse markers«, »politeness markers«, »formulae«, »formulaic speech«, »routine formulae«, »formulaic language«, »conversational routines«, »discursal expressions« ipd., ki jih zasledimo v pragmatični literaturi v angleščini, so večinoma le druga poimenovanja za jezikovne pojave, ki jih zbira, identificira, sistematizira in opisuje frazeologija (Aijmer 1996: 30). V slovenščini so razmere še slabše. M. Vrbinc je ob pregledu poimenovanj frazeoloških enot v slovenščini ugotovila, da so nekatera terminološka poimenovanja v slovenskem jezikoslovju bistveno slabše definirana kot v angleškem ter da v angleščini obstajajo številne skupine frazeoloških enot, za katere v slovenščini (še) ni ustreznega strokovnega izraza, zlasti tiste s področja pragmatike.

⁷ Gre za teorijo govornih dejanj, ki je imela na razvoj jezikovne pragmatike odločilen vpliv. Utemeljil jo je filozof John Langshaw Austin s knjižno objavo svojih predavanj leta 1962 (*How To Do Things With Words*).

Razlog za to je po njenem mnenju v tem, da »imajo slovenski jezikoslovci, ki se ukvarjajo z raziskovanjem frazeologije, drugačen pristop in določenih skupin frazeoloških enot sploh ne obravnavajo« (Vrbinc 1999: 360).

Medtem ko je pragmatična frazeologija v slovenskem jezikoslovju teoretično in gradivsko že relativno dobro raziskana in obravnavana, zlasti z razčlenitvijo in tipologizacijo osnovnih pragmatičnih funkcij (Jakop 2006: 143–151) ter klasifikacijo pragmatičnih frazemov na osnovi pragmatičnih kategorij (Stramljič Breznik 2000/01: 196–198; Jakop 2006: 143–163), ostaja pragmatična obravna frazeologije, zlasti širše, še vedno v veliki meri neraziskana.⁸ Dozdajšnje raziskave se osredotočajo na frazeme kot ekspresivna sredstva zlasti v časopisnih in oglaševalskih besedilih (Kržišnik 2003; Černetič 2007), vendar se omejujejo predvsem na formalni vidik rabe frazemov, kot na primer ugotavljanje pogostosti pojavljanja, mesta pojavitve, strukturnih lastnosti v besedilu rabljenih frazemov, ne toliko na raziskovanje njihovega funkcijskega potenciala oz. raznovrstnih pragmatičnih funkcij frazemov, vpetih v družbeni in kulturni kontekst. Do zdaj je bil torej v ospredju bolj besedilni kot pragmatični vidik. Pragmatična obravna frazeologije, ki bi pojasnila rabo frazemov kot kompleksno kognitivno, socialno in kulturno obliko vedenja, je trenutno še povsem odprto področje v slovenskem jezikoslovju. Izhodišče v to smer ponuja Lügerjeva misel, da govorec s pragmatičnim frazemom *dober tek* ne signalizira le začetka obeda, temveč z njegovo rabo hkrati izraža spoštljiv in vljuden odnos do udeležencev sporazumevanja ter spoštovanje splošno sprejetih družbenih norm in navad (Lüger 2007: 444).

Eno temeljnih vprašanj, ki si ga v frazeologiji premalokrat zastavimo, je, zakaj je jezikovni uporabnik izmed vseh izraznih možnosti izbral frazeološko enoto. Izbiranje

je po Verschuernu eno ključnih pojmov pragmatike in teorija jezikovne rabe mora znati pojasniti posamezne izbire (Vershueren 2000: 89–92). Pojasnjevanje frazeoloških izbir v kontekstu jezikovne rabe je med drugim relevantno tudi zaradi dejstva, da frazeologija dejansko tvori sekundarni semiotični sistem v jeziku (Burger, Dobrovol'skij, Kühn, Norrick 2007a: vii).

Izziv sodobne slovenske frazeologije v stiku z jezikovno pragmatiko bo v prihodnosti z empiričnimi raziskavami ugotoviti, kako se pomeni frazeoloških enot dinamično tvorijo v procesu jezikovne rabe, z drugimi besedami, raziskati pragmatični pomen v frazeologiji. Med primarnimi nalogami lahko izpostavimo opis(ovanje) frazeoloških enot s pragmatičnega vidika in njihovo ustrezno leksikografsko kodifikacijo, raziskovanje večfunkcijskosti frazeologije ter empirično raziskovanje t. i. klišejskega jezika (nem. *formelhafte Sprache*, ang. *formulaic language*).

Zaključimo lahko z mislijo, da se meje tako frazeologije kot pragmatike odpirajo in težijo k bolj interdisciplinarnemu obravnavanju odprtih vprašanj kot kdajkoli prej, s čimer vedi sledita smernicam sodobnega razumevanja znanosti:

Najbrž je resnično napočil čas, da humanistične znanosti opredelimo povsem na novo kot omrežje stikajočih in razhajajočih se pogledov na različne razsežnosti človeške stvarnosti, ne pa kot skupek disciplin. (Verschueren 2000: 396.)

Literatura

- AIJMER, Karin, 1996: *Conversational Routines in English: Convention and Creativity*. London, New York: Longman.
- ALTENBERG, Bengt, 1998: *On the Phraseology of Spoken English: The Evidence of Recurrent Word Combination*. Anthony Paul Cowie (ur.): *Phraseology: Theory, Analysis and Applications*. Oxford University Press. 101–122.

⁸ Na nujno potrebno razmejevanje med pragmatičnim pristopom k frazeologiji in pragmatično frazeologijo je bilo pri nas že opozorjeno (Jakop 2006: 16–17, 21).

- BURGER, Harald, 1998: *Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Erich Schmidt Verlag.
- BURGER, Harald, DOBROVOL'SKIJ, Dmitrij, KÜHN, Peter, NORRICK, Neal R., 2007a: Vorwort. Harald Burger, Dmitrij Dobrovol'skij, Peter Kühn, Neal R. Norrick (ur): *Phraseologie: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Walter de Gruyter. V–XI.
- BURGER, Harald, DOBROVOL'SKIJ, Dmitrij, KÜHN, Peter, NORRICK, Neal R., 2007b: *Phraseologie: Objektbereich, Terminologie und Forschungsschwerpunkte*. Harald Burger, Dmitrij Dobrovol'skij, Peter Kühn, Neal R. Norrick (ur): *Phraseologie: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Walter de Gruyter. 1–19.
- CAP, Piotr, NIJAKOWSKA, Joanna (ur.), 2007: *Current Trends in Pragmatics*. Cambridge Scholars Publishing.
- COULMAS, Florian, 1981: *Routine im Gespräch: Zur pragmatischen Fundierung der Idiomatik*. Wiesbaden: Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion.
- COWIE, Anthony Paul (ur.), 1998: *Phraseology: Theory, Analysis and Applications*. Oxford University Press.
- CULPEPER, Jonathan, 2010: Conventionalised impoliteness formulae. *Journal of Pragmatics* 42/12. 3232–3245.
- ČERNETIČ, Marinka, 2007: Vloga in značilnosti frazemov v slovenskih tiskanih oglasih. Erika Kržišnik, Wolfgang Eismann (ur.): *Frazeologija v jezikoslovju in drugih vedah*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 377–393.
- FILATKINA, Natalia, 2007: Pragmatische Beschreibungsansätze. Harald Burger, Dmitrij Dobrovol'skij, Peter Kühn, Neal R. Norrick (ur): *Phraseologie: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Walter de Gruyter. 132–158.
- JAKOP, Nataša, 2006: *Pragmatična frazeologija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- JAKOP, Nataša, 2007: Leksikografska obravnava slovenske pragmatične frazeologije. Željka Fink Arsovski, Anita Hrnjak (ur.): *Slavenska frazeologija i pragmatika*. Zagreb: Knjigra. 116–121.
- KRAJNC IVIČ, Mira, 2010: Jezikovnopragmatične analize v slovenistiki. Vojko Gorjanc, Andreja Žele (ur.): *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 121–135.
- KRŽIŠNIK, Erika, 2003: Frazeologija in njena funkcija v časopisu slovenskih izseljencev v Argentini. Ada Vidovič Muha (ur.): *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje: ob 450-letnici izida prve slovenske knjige. Obdobja 20*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 107–126.
- KRŽIŠNIK, Erika, 2004: Določanje jezikovno-in/ali besedilnozvrstne zaznamovanosti v frazeologiji. Erika Kržišnik (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: Členitev jezikovne resničnosti. Obdobja 22*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 103–120.
- KRŽIŠNIK, Erika, 2007: Meja med semantičnim in pragmatičnim opisom frazeološke enote. Željka Fink Arsovski, Anita Hrnjak (ur.): *Slavenska frazeologija i pragmatika*. Zagreb: Knjigra. 139–147.
- KÜHN, Peter, 1987: *Phraseologismen: Sprachhandlungstheoretische Einordnung und Beschreibung*. Harald Burger, Robert Zett (ur.): *Aktuelle Probleme der Phraseologie*. Bern, Frankfurt, New York, Pariz: Lang. 121–137.
- KÜHN, Peter, 1989: *Phraseologie und Lexikographie: Zur semantischen Kommentierung phraseologischer Einheiten im Wörterbuch*. Herbert Ernst Wiegand (ur.): *Wörterbücher in der Diskussion: Vorträge aus dem Heidelberger Lexikographischen Kolloquium*. Tübingen: Niemeyer. 133–154.
- KÜHN, Peter, 1994: *Pragmatische Phraseologie: Konsequenzen für die Phraseographie und Phraseodidaktik*. Barbara Sandig (ur.): *Europhras 92: Tendenzen der Phraseologieforschung*. Bochum. 411–428.
- LEVINSON, Stephen C., 1983: *Pragmatics*. Cambridge University Press.
- LÜGER, Heinz-Helmut, 2007: *Pragmatische Phraseme: Routineformeln*. Harald Burger, Dmitrij Dobrovol'skij, Peter Kühn, Neal R. Norrick (ur): *Phraseologie: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Walter de Gruyter. 444–459.
- MARMARIDOU, Sophia S. A., 2000: *Pragmatic Meaning and Cognition*. John Benjamins publishing company.

- STRAMLJIČ BREZNIK, Irena, 2000/01: Komunikacijski ali sporočanjejski frazemi. *Jezik in slovstvo* 46/5. 191–200.
- STRAMLJIČ BREZNIK, Irena, 2007: Pragmatični frazemi s strukturo naj (se) mi ..., če in pod nobenim pogojem v slovenščini. Željka Fink Arsovski, Anita Hrnjak (ur.): *Slavenska frazeologija i pragmatika*. Zagreb: Knjigra. 198–202.
- VERDONIK, Darinka, 2003: *Pragmatični vidik nesporazumov v komunikaciji*. Magistrsko delo. Maribor.
- VERSCHUEREN, Jef, 2000: *Razumeti pragmatiko*. Ljubljana: Založba *cf.
- VRBINC, Marjeta, 1999: Značilnosti frazeoloških enot in problemi glede poimenovanja. *Vestnik* 33/1–2. 351–368.